

ՕՇԱԿԱՆԻ ԱՆՏԻՊՆԵՐԷՆ

ՆԱՐԵԿ

•

4⁰. ՇԱՀԵԿԱՆՈՒԹԻԻՆ: Նարեկացիին ձեռք բերել անգամ կը դադարի շահեկան մնալէ: Եթէ մտածումներու միօրինակութիւնը, նոյն զգացումներու նոյնակերպ կրկնութիւնը շատ քան կը խորտակեն գիրքին արժէքէն, բայց չեն կրնար մեղանտարբեր ձգել: Վասնզի այս ամէնը, — այսինքն մտածում ու զգայնութեան ստորուած — կը պաշտպանուին մէկէ աւելի առաքինութիւններով: Երբեմն մարդ կը տարուի միակ վիճակ մը տեսանելի ընկելու համար կանչուած պատկերներուն, բացատրութիւններուն անսպասելի քերականութիւններուն: Երբեմն հոմանիշներուն անհուն ու ընկճող տեղատարափը կ'երկնայ ու կ'երկնայ առանց որ ձանձրոյթը կամ տափակութիւնը հետեւի այս շափազանցութեան, վասնզի իւրաքանչիւր օղակ, կամ կաթիլ ինքնիր մէջ արժէք մըն է և կամ յաւելում մը նրբնրանգիւ Գետոյ անհատականութեան շատ զօրաւոր շեշտ մը բոլոր այս գիծերը կը տալանցէ, բոլոր այս շերտերը, ճակատները կը թափանցէ ու ամենէն աննշան անկիւններուն իսկ կը հաղորդէ բարախուն ու արիւնտ բան մը, համ մը, գործը ընկելով խռովիչ, յուզիչ ու շահեկան:

Եթէ պէտք ըլլայ ճիշդ տարազներ փնտռել, որոնք այս ազօթքներուն այսպէս ցոյց տրուած շահեկանութիւնը բացատրել ջանային, դժուարութիւնը պիտի ունենայինք ընտրութեան: Վասնզի հակառակ իր շատ զօրաւոր անհատական շեշտին, անոր ազօթքները որոշ մարդու, այսինչ ժողովուրդին, այսինչ օրջանին արտայայտութիւնը չեն ներկայանար անմիջական ձևով մը: Անոնք դուրս են ժամանակէն, որ աննպաստ պիտի ըլլար ու գիրքը պիտի զետեղէր շատ պզտիկ սահմանի մը մէջ: Անոնք դուրս են դարձնալ միջոցէն, քանի որ իր ազգին ընդգդայութիւններէն, զգայնութիւններէն, մտայնութիւնէն շատ քիչ քան կը

խտացնեն: Ուրիշ* ուրեմն այդ շահեկանութիւնը:

Ինծի կուգայ թէ պէտք է այս պարագան վերագրել գրողէս իր տուրքերուն: Իր ընտրած նիւթը ինքնին խորագէտ լայն* ունի բոլոր աստիճանները տեւական շահագրգռութեան մը: Ի՞նչ է իր գիրքը եթէ ոչ ճամբայ մը դէպի մեծ երանութիւն մը, ճամբայ որ կ'անցնի խորխորատներէն ու երեւակայելի բոլոր տառապանքներէն հասնելու համար լոյսի մեծ աւազանին: Ո՞վ է մարդը որ շտապնուցեալ այս ճամբորդութեամբ, Ու մանաւանդ մի մոռնաք Միջին դարը և 1000-ական թուականներուն մասնակի շահեկանութիւնը:

Փոխադրեցէք խորքի այս շահեկանութիւնը իր ոճին մէջ, ու բաւական քան բացատրած կ'ըլլաք:

5⁰. ՀԱՂՈՐԴԱԿԱՆՈՒԹԻԻՆ: Հակառակ բոլոր դժուարութիւններուն, հեղինակին կողմէ այնքան մեղանշումներուն, Նարեկացիին ոճը ունի հաղորդականութիւն, իմաստի հասկացողութեան անկախաբար, մեր ժողովուրդը կը համակրի այդ գիրքին: Ես պզտիկ եղած օրերուս գլուխներ կը յիշեմ կարգացած ըլլալ տարաբախտ հիւզակներուն խորը, երբ խսիրին վրայ հիւանդ մը երկարած է աչքերը բաց կամ գոց: Ու հիմա կը վերաշինեմ վիճակը որ ընթերցումը կը ստեղծէր այն ատեն: Ու բառերը որոնք կ'ըլլէին իմ բերնէն, մարմինի կը նմանէին: Ու անոնք նոյնպէս կը տպուորէին հիւանդը շրջապատողները: Ու յոգնութիւն ու սարսուռ կը բռնէր իմ բոլոր մարմինը: Այս ամէնը գիրքին խորհուրդին հետ մեր ժողովուրդին դարեւոր ընտանութեամբ կը կապուին:

Հիմա անոր ընթերցումը կը համակէ զիս ուրիշ պատճառներով: Ու ինծի հետ բոլոր կարգացողները՝ որոնք խորհուրդէն պարպելով հանգերձ այդ տողերը տակաւին կը գտնեն անոր մէջ

Նորուրիւն: Եկեղեցական մատենագրութեան մէջ աւանդականը, ընդունուածը, խելօքը հասարակաց առաքինութիւններ են: Գրողէսը ամէն բանէ առաջ

պաշտօն ունի ոչ թէ զարմացնելու, այլ համոզելու: Ու այս գլխաւոր ձգտումն է որ եկեղեցւոյ հայրերուն այնքան միջակ ու անմղ գրականութիւնը կը շինէ: Նարեկացին խղղուած է անշուշտ այս տափակութեան ալիքովը: Բայց անիկա յաճախ գիտէ շարժումը որ ինքզինքը կ'ազատագրէ: Ու անոր իբր հետեանք սճին մէջ երեան կուգան այդ փայլակները, արտակարգ յանդգնութիւնները, բոլորովին անտիպ բառերն ու աստիճանները, պատկերներն ու փոխաբերութիւնները, որոնք կը տպաւորեն մանաւանդ արուեստագէտ խառնուածքները:

Յանդգնութեան այս աստիճանը ոչ մէկը փորձած է իրմէն առաջ: Ու իրմէն վերջը մինչև նորերը պէտք է հասնիլ, հանդիպելու համար բառերու ներքին արժէքներէն այնքան բան հասկցող դէմքի մը:

6°. ԿԵՌԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ: Շատ քիչ բան կը գատէ Նարեկի ոճը չափուած բարբառէն: Արդէն շատ մը տեղեր ինքնիրեն ոճը կը վերածուի տաղաչափութեան: Գիտակից թէ բնագրական: Երկու պարագան ալ կրնանք ընդունիլ բայց բացառութեամբ չենք ըլլար այդ տարօրինակ կշռականութիւնը որ իր նմանը չունի մեր գրականութեան մէջ:

Անոր տողերը, անհուն զանազանութեամբ, կ'երկնան, թաւալուն ու աճող յառաջատուութեամբ մը, որպէսզի տարազն մտածումը կամ պատկերը երբ ասանք իրենք իրենց համար ունին խճող ու իրերանցիկ նկարագիր: Անոր տողերը կտոր կտոր կը փառին երբ միակ պատկեր մը, կամ մեծ մտածում մը կը զգեստեն գրողը և կ'ողողեն զայն իրենց կայծակներուն անսպառ աղբերացումովը: Բանաստեղծը կը զարնէ ու կը զարնէ իր սկիի մուրճը ու աղամանդ կոյտը զգացումին՝ հրաշքով կարծես կ'աճի: Այս ձև յօրինումներուն առջև Նարեկացիին ոճը աշխատանքին, նիւթական ճիգին հեքը ունի ու այդ հեքը կ'ըլլայ շատ յատկանշական կշռութիւն մը: (Ուրիշներ ուզած են մարմնական ճօճումներու անդրադարձ մը ընդունիլ այդ չափը բացատրելու համար):

Յետոյ պէտք է խորհիլ երրորդական մտանդաբանութեան մէջ շատ յարգի գրա-

կան ուրիշ կեանքեան մը (parallélisme) զուգակեանականութիւն ըստած ձևին:

Ծանօթ. — (Իր տաղաչափեայ ճերմածնեւուն մէջ կայ մասնաւոր եղանակ մը որուն կը հանդիպինք աշուղներու, մասնաւորաբար Քույակին մէջ: Կրկնել վերջացող տունի մը վերջին տողը՝ սկսող տունի մը վրայ: Ասիկա շարժումը փոխադրելու հարստ ձև մըն է, որմէ ձայնական զեղեցիկ արդիւններ կարելի է ստանալ: Նորեւուն մէջ Միսաֆ Մեծարեց փորձած է ևս յաջողած):

7°. ԶԱՅՆԱԿԱՆ ՄՏԱՀՈԳՈՒԹԻՒՆՆԵՐ: Երաժշտական շեշտ հասկացողութիւն մը, աւելի ճիշդ ճաշակ մը, Նարեկացիին կ'առաջնորդէ իր Ֆրագին բոլոր ծաղկածուկերէն: Ինչ որ ալ ընէ, անիկա չի կրնար ազատիլ ձայներու թելադրած համաձայնութենէն: Նոյն այդ պէտքին ծնունդ են բոլոր իր ածանցումները, բարդութիւնները, որոնց յանդգնութիւնը վար չի մնար յղացումներու, փոխաբերութիւններու համար գործածուածէն:

Քերթումներու մէջ բառեր, այսինքն ձայներ կը մանեն որոնք իմաստին հետ չունեցած աղբերակ մը նշանաւոր են: Ժողովրդական յօրինումի այս եղանակները անոր տողերուն մէջ յանկարծ կը ցցուին ու մեր աշուղներուն երգերը և գանձերը կը նետեն քանի մը դար աւելի հտ:

Ձևի այս ամփոփ վերլուծումը Նարեկացիին գործը կը դնէ նոր, անկապտելի փառքի մը լուսապսակին տակ:

1°. Անիկա ձևն է շատ մեծ գրողէտի մը որ զօրաւոր զգայութիւններ ունեցաւ, բայց որուն մտածող մեքենան անկարող եղաւ այդ զգայութիւնները իմացական ինքնատիպ գրութեան մը տանելու:

2°. Անիկա ձևն է շատ զօրաւոր արուեստագէտի մը որ ականջի բացառիկ զգայութիւններ ունեցաւ և ասանց արտայայտութեան համար չվարանցաւ նետուիլ յանդգնութիւններու, բռնազբօսիկ կերպերուն, թանձրացնող սխալներու մէջ:

3°. Անիկա ձևն է վերջապէս բանաստեղծի մը որ զգայութեան և երեակայութեան զօրաւոր ճնշումին տակ չի նեց իր Ֆրագը պակասաւոր, խենթ, բայց յարգ, բայց գիւտով և կայծակով թրթրուն:

Դ.

ՁԳԱՅՆՈՒԹԻՒՆ

Տարբեր. —

- 1⁰. Երեւակայութիւն
- 2⁰. Միսթիքականութիւն
- 3⁰. Իրապաշտութիւն
- 4⁰. Յեղաշին գիծեր
- 5⁰. Միջին դար և ընդհանրականութիւն:

1⁰. ԵՐԵԻԱԿԱՅՈՒԹԻՒՆ: Բացարձակ (flamboyant) է անոր առաջին վերագիրը, որ հասարակաց է բոլոր ճեսպնով-ճետուն: Անիկա իրերը չի կրնար ընդունիլ իրմէն ներս, առանց անոնց յօրինումութիւնը եղծելու: Իր ճանաչումը կը փռէ անոնց վրայ: Յետոյ, գոհացում չունի: Իրերուն տուածը կը զարգացնէ, կը ստուարացնէ, տանելով զանոնք իրենց անդրադոյն կարելիութեանց: Այս յատկութիւնը՝ անոնց չի նկատուող զօսութիւններ կամ արքայութիւններ: Նոյն ուժն է որ բարոյական ըմբռնումները նիւթական զգայնութիւններու կը վերածէ ու միտքն ու մեղքերը տեսանելի առարկաներու և էականերու ձևով կը տեսնէ:

Նարեկացիին երեւակայութիւնը յոգնիլ չի գիտեր: Ընդհակառակը շատ կ'ախորժի դիմանալէ, պայմանով որ ամբողջական պարագրիում չունենայ կատարելիք: Նման պարագաներու համար կը տկարանայ անիկա: Բայց մասեր, հատուածներ, երանգներ գտնելու և գիգելու աշխատանքին համար անիկա սպառում չունի:

Նարեկին մէջ վիճակներու, տարումներու, գուշակութիւններու էջեր կան, որոնք կը տպւորեն իրենց այդ պզտիկ գիծերով կազմուած կցկտուր բայց պճուր տուն կողմերով: Յետոյ այդ երեւակայութիւնը օգտակար եղած է մանաւանդ ձեռն ստեղծումներուն: Անկէ կը մեկնին Նարեկացիին բացատրական բոլոր գիտերը, պատկերները, փոխարեութիւնները, տկարկութիւնները և նմանութիւնները:

2⁰. ՄԻՍԹԻԿԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ: Խորքի ստանձնարարութեան մէջ խօսուած է արդէն այս մասին: Հոս հարցը կը ներկայանայ իբրեւ խառնուածքի մաս: Ու այդ լոյսով, մենք կը տեսնենք աւելի գործօն, գործնական նկարագիր մը քան հանդարտ,

երկնահայեցողութեան մէջ պշտեցեալ մարդու մը պատկերը:

Նարեկացին մշտաբար քննարկէր և գերազուած երեւակայութիւն մը ունի: Իր գործին մէջ չենք հանդիպիր հոգեբանական դրուագի մը որ հետեանք ըլլար միսթիք ընկղմումին:

3⁰. ԻՐԱՊԱՇՏՈՒԹԻՒՆ: Հակառակ սարսափի զգայնութեանց առատութեան, սատանաներու խռովումին, գիրքը կտրուած չէ իրականութենէն: Այնքան ճիշդ է որ առարկայէն աւելի ձեն է որ կը ճշդէ գիրքերուն ճակատագիրը: Տանթէի բոլոր յղացումները կը կապուին իրականութեան:

Նարեկացի անապատական խմորէն զուրկ գրագէտ մըն է: Անիկա չէ կլլուած երկինքին անդոհանքէն: Ինչպէս չէ խորտակուած մեղքին լեռնացող ճնշումէն:

Միւս կողմէն գործնական բարոյախօսութեան քիչ մը նեղ սկզբունքներ չեն խաթարեր իր ներքին մտահոգութիւնները:

Ու կ'ունենանք գիրքը ուր խորքի այս հէնքերուն վրայ ձեւին թելերը կը նետուին ու կը ստեղծուի ոճը՝ որ հակառակ իր բոլոր թռիչներուն կը մնայ իրական:

Ծանօթ. — (Արուեսի Տեսութիւնով մը չեմ գործածուած և հոս քաջատրոփելը: Նիւր, շրջան, պայմաններ, գրողի սնունդ, բոլորը կը միանան որպէսզի զիրք կրնա իրականութենէն ու երազի կը մը դառնայ: Բայց ամենն ալ կը յաղթուի գրագիտին քեցիկին, արուեսի ըմբռնումին, քերես երեւակայութեան ձեւին):

4⁰. ՏԵՂԱՅԻՆ ԳԻՄ: Այս իրապաշտութիւնը գիտակցուած, գրագէտի դաւանութեամբ արմատաւոր երեւոյթ մը չէ Նարեկացիին գործին մէջ: Դուք քիչ տարբեր պիտի գտնէք այդ հարիւրի մօտ աղօթքներուն մէջ, որոնք ցեղ մը, անոր մէկ պահը, անոր զգայնութեան քանի մը մեծ գիծերը սեւեռած ըլլային:

Նարեկը իբր յղացում քիչ քան ունի հոյակական: Ու ասիկա մեղադրանք մըն է Նարեկացիին պէս գրագէտի մը գէժ, երբ անդին գիտենք թէ նոյն այդ զգացումը, այսինքն կրօնական զգացումը մեր մէջ երեւան կը բերէ գոնէ արտայայտութեան նոր երեսներ: (Շարականները և քանի մը աղօթքներ օտար չեն ազգային գոյնին):

ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ ՀԱՅՐԱՊԵՏԻ ՀԱՐՑԱԶՐՈՅՑԸ ՍՈՎԵՏԱԿԱՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՌԱՏԻՈԿՈՄԻՏԷԻ ԹՂԹԱԿՅԻ ՀԵՏ

ԱՐՏԱՍԱՀՄԱՆԵԱՆ ԻՐ ԶՈՐՐՈՐԴ ՈՒՂԵԿՈՐՈՒԹԻՒՆԻՑ ՎԵՐԱԴԱՐՁԻՆ

Հ-ր-ը. — Վեհափառ Հայրապետ, թոյլ տուէ՛ք Սովետական Հայաստանի ռաաիո-կոմիտէի անունից Ձեզ մաղթել բարի վե-րադարձ Մայր Հայրենիք և Ս. Էջմիա-ծին: Ձեր երկար ճանապարհորդութեան ընթացքին թէև մենք հետեւցինք Ձեր գործունէութեան և այդ մասին հաղորդե-ցինք մեր ռաաիոյ ունկնդիրներին, սա-կայն չաա հաճելի պիտի լինէր մեզ հա-մար, եթէ բարի լինէիք Ձեր կենդանի խօսքով պատմել մեր ունկնդիրներին Ձեր ուղեորութեան և Ձեր ապաւորութիւն-ների մասին:

Պ-ր-ը. — Մեր այս չորրորդ ուղե-ւորութիւնը արաասահման տեւեց աւելի քան երկու ամիս, այսինքն Հոկտեմբեր 7էն մինչև Դեկտեմբեր 17, չհաշուած այն օրերը, որ անցուցինք Մոսկուայի մէջ, մեկնումի և վերադարձի առթիւ: Սոյն ճանապարհորդութեան ընթացքին օդային գծով մենք կարեցինք աւելի քան 30,000 քիլոմէթր ճամբայ, այցելելով Անգլիա, Յորդանան, Եգիպտոս և Հնդկաստան:

Բոլոր այս երկիրները մենք տարինք կենարար ողջոյն և օրհնութիւն մեր հաւատքի բազմադարեան կեդրոն Մայր

Ձկայ անոր գիրքին մէջ մեր ժողո-վուրդը, եթէ ոչ ուղղակի, գոնէ կազմեակի իրականութեամբ մը: Ազօթքի այդ ընդ-հանրականութիւնը չէ պատճառը այս աթգունութեան: Հռոմէական բարոյա-խօսներու գրիչին տակ թափանցողները երեան կրնան հանել ապրելու ու զգալու հղանակներ: Յունական աստուածաբանու-թիւնը թելեր ունի որոնք մինչև փիլի-սոփաները կ'իջնեն:

Բացի բուն, արագ գրգռումէն, որ մեր ցեղին կարեւոր գիծերէն մէկն է, և որ այդ աղօթքներուն մէջ ամենէն աւելի յաճախուած պարպումի ձև մըն է, դժ-ուար է հանդիպիլ ուրիշ տարրերու, մեր նկարագիրը յատկանշող երկպառակու-թեան, անիշխանականութեան, ստորնու-թեան, արհամարհաա ըմբոստութեան, ի-րերադիտութեան ու դասական մեղքերուն որոնք քաւութեանը համար հազարամ-եակներ բաւ չհղան:

Մանօր. — Մեր գրականութիւնը ընդհա-րակա աղիս է այս կարգի տեխնիկով: Բայց պատկիւնեառ գործին ի հետեւ իրենց կր-նակ բարձրանալ քանի մը երակացութիւններու:

5⁰. Միջին ԴԱՐ ԵՒ ԸՆԴՀԱՆՐԱԿԱՆՈՒ-թիւն: Մեր Միջնադարը իբր բարոյական

բարեխառնութիւն, իբր ճնշում (pression) դարձեալ ենթակայ չէ եղած լուրջ, վըճ-աւական սեւեռումներու:

Դուք պարապ տեղը պիտի աշխատիք նիւթի կապել այդ ծփուն զգացումները որոնք աւելի չաա դիրքերէն կը փախչին քան թէ մարդերէն կը ցրուին՝ գալ, թափելու համար առածը անհամեմատ խո-չորցնող հայելիի մը ծային:

Դասական գրագէտները ճիշդ է որ չեն տխարժիր մասնաւորներէ, քիչ մը չաա մասնաղ ցուցումներէ: Բայց աաոր վա-խարէն ընդհանրական լարերու վրայ իրենց հարուածները վճռական գործա-դրութիւններ կ'ընեն: Այնպէս որ Նարե-կացիի գիտակցութիւնէն դէպի ընդհանուր մարդկութիւն հաաադայթում մը դարձ-եալ անբաւական է գործին մէջ: Մնաց որ իր անձին զերադրումը, զայն քանի քանի անգամ յանձնարարելը, զայն մեղքերու տաղմաւքին տակ ծակծկելէ հաքը, Աս-տուծով լուալու արբշտանքէն հաքը, մարդերու միջինին իբր միջնադր ընծայե-լու իր միամտութիւնը հաաաաակէն փաաա կը բերեն:

Յ. ՕՇԱԿԱՆ

(Մնացեալը-յաջորդիւ՝ 4)